

Σουρεαλισμός

Το κίνημα του Σουρεαλισμού δεν περιοριζόταν στο χώρο των τεχνών αλλά είχε το δικό του πολιτικό πρόγραμμα. Δημιούργημα του λογοτέχνη Αντρέ Μπρετόν και του ποιητή Λουί Αραγκόν, στην αρχή περιστρεφόταν γύρω από την ποίηση και την λογοτεχνία, τράβηξε όμως το ενδιαφέρον των εικαστικών για να γίνει στο τέλος γνωστό στο πλατύ κοινό μέσω της σουρεαλιστικής ζωγραφικής. Παίρνει από τους Νταντά τον αυθορμητισμό και το τυχαίο, είναι ανατρεπτικό αλλά αντίθετα με το χάος και την αναρχία αντιπαραβάλλει οργάνωση και καθαρή στοχοθέτηση. Οι σουρεαλιστές διοργανώνουν συνέδρια, κάνουν «επαφές» και αποβάλλουν μέλη τους που δεν ακολουθούν τη γραμμή τους.

Οι ιδέες του Αυστριακού ψυχολόγου Σίγκμουντ Φρόιντ για το ασυνείδητο μέρος του μυαλού μας, το οποίο λειτουργεί παράλληλα με τις συνειδητές μας σκέψεις είναι ένας βασικός πυλώνας της θεωρίας του σουρεαλισμού. Σύμφωνα με τον Φρόιντ κάθε άνθρωπος απωθεί βαθιά μέσα του τις πιο «απαράδεκτες» επιθυμίες και ένστικτα του για να μην έρθει σε σύγκρουση με τις κοινωνικές συμβάσεις με τις οποίες ζει. Τέτοιες επιθυμίες συνήθως έχουν να κάνουν με το θάνατο, τη βία και τις ερωτικές επιθυμίες αλλά συχνά βγαίνουν προς τα έξω μέσω των ονείρων, της λανθάνουσας γλώσσας, μικρών και τυχαίων λαθών στην συμπεριφορά, της αυτόματης ομιλίας και συνειρμών, της ελεύθερης ερμηνείας αφηρημένων σχημάτων και άλλων. Ο Σουρεαλισμός που πιστεύει στην απελευθέρωση της ανθρώπινης φύσης και ως εκ τούτου στην απελευθέρωση του υποσυνείδητου θα χρησιμοποιήσει όλα τα πιο πάνω: Τυχαίες συναρμολογήσεις, αναπαραστάσεις ονείρων, αυτόματα σχέδια. Τα χαοτικά πειράματα των Νταντά τους ενδιαφέρουν, παραμένουν όμως στην πράξη πειθαρχημένοι και όσον αφορά τον δεύτερο τους πυλώνα, που είναι η κοινωνική απελευθέρωση, είναι ενταγμένοι και λειτουργούν μέσα στα πλαίσια της επαναστατικής αριστεράς της εποχής.

Άλλη σημαντική, καλλιτεχνική, επίδραση στον Σουρεαλισμό ήταν το έργο του **Τζιορτζιο Ντε Κίρικο**, ιδιαίτερα της περιόδου της Πιτούρα Μεταφυσικά (1912- 1919), οι πίνακες του οποίου φαντάζουν σουρεαλιστικοί πριν καν αποκρυσταλλωθούν οι ιδέες του Σουρεαλισμού. Οι άδειες πλατείες με τα σκοτεινά σύμβολα, τον σταματημένο χρόνο και τις μακριές σκιές, τα εγκαταλειμμένα κτίρια με το απροσδόκητο να παραμονεύει πίσω από τις γωνιές σε ένα μείγμα απειλής και μελαγχολίας ήταν καθαρή σουρεαλιστική γραφή.

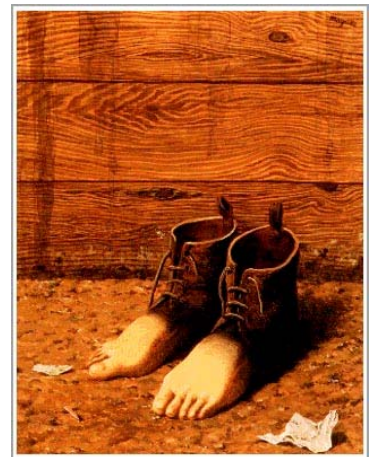
Ο **Μαξ Ερνστ** που προέρχεται από τους ντανταϊστές είναι από τους πρώτους που ακολουθούν το Σουρεαλισμό. Δημιουργεί το *Φροτάζ* μια μέθοδο στην οποία αποτυπώνει με μολύβι σε χαρτί τα «νερά» του ξύλου των επίπλων και των σανιδιών του πατώματος (όπως κάνουν τα παιδιά με νομίσματα), και από εκεί ζωγραφίζει παράξενα όντα, δάση, τέρατα που τα διακρίνει με τη φαντασία του μέσα σε αυτά τα σχήματα. Εξελίσσει το κολλάζ, από τα χοντροκομμένα ναταϊστικά πειράματα, σε εξίσου σοκαριστικές αλλά έντεχνες, γεμάτες δεξιοτεχνία, ανατροπές γκραβούρων από εικονογραφήσεις βιβλίων του 19ου αιώνα. Και στις δύο περιπτώσεις ο καλλιτέχνης δεν ξεκινά από συνειδητές αποφάσεις ή πραγματικά αντικείμενα αλλά από εικόνες που βγαίνουν ελεύθερα από το υποσυνείδητο του κάνοντας ελεύθερους συσχετισμούς και συνειρμούς σε ανεικονικά σχήματα ή επανα-ερμηνεύοντας και επανατοποθετώντας προ-υπάρχουσες εικόνες.

Το τυχαίο παίζει μεγάλο ρόλο και στη ζωγραφική του Κατελάνου **Χοάν Μιρό** επίσης, που ήταν από ενωρίς μέλος των Σουρεαλιστών. Στα έργα του εμφανίζονται αλλόκοτα μικρά όντα στο σχήμα

αμοιβάδων ή με μακριά και λεπτά μέλη σαν έντομα, μορφές σαν παιδική ζωγραφική, μέλη του ανθρώπινου σώματος, μάτια και αυτιά από μόνα τους, όλα να αιωρούνται σε τόπους χωρίς βαρύτητα, με ελάχιστη επικάλυψη και παρόλο που δεν είναι τόσο εφιαλτικά όσο του Ερνστ, ανήκουν σε κόσμους θαμμένους το ίδιο βαθιά στην ανθρώπινη ψυχή.

Ο **Ονειρικός Σουρεαλισμός** είναι μια άλλη προσέγγιση, που σε αντίθεση με το τυχαίο, έγκειται στην απεικόνιση των ονείρων του καλλιτέχνη, συνήθως με μεγάλη ακαδημαϊκή δεξιοτεχνία, και εκπροσωπείται κυρίως από τον Ισπανό Σαλβαντόρ Νταλί και τον Βέλγο Ρενέ Μαγκρίτ. Αυτό φαίνεται καθαρά στο πίνακα «Η επιμονή της μνήμης» του Νταλί με μια μυστήρια κοιμώμενη φιγούρα, ίσως να είναι σώμα ή ίσως απλώς ένα μάτι, σε μια έρημο όπου λιωμένα ρολόγια κρέμονται από ξεραμένα κλαδιά και όπου η μόνη ζωή φαίνεται να είναι κάποια έντομα και μυρμηγκία. Η εικονογραφία του καλλιτέχνη είναι μια από τις πιο πλούσιες στην ιστορία της τέχνης, και παρ' όλο που αποβλήθηκε από τους Σουρεαλιστές λόγω της ακόρεστης του ανάγκης για πλούτο και αυτοπροβολή και της συμπάθειας του για το δικτάτορα Φράνκο, παραμένει ο πιο γνωστός πλατιά σουρεαλιστής και ίσως ένας από τους πιο αναγνωρίσιμους καλλιτέχνες παγκόσμια.

Ο **Μαγκρίτ** από την άλλη, που δούλευε σαν σχεδιαστής και διαφημιστής, αποδίδει τα θέματα του με ουδετερότητα, χωρίς μελοδραματισμούς υποσκάπτοντας την μικροαστική καθημερινότητα με μικρές αλλά καίριες ανατροπές: Ένας άνθρωπος που κοιτάζει την πλάτη του στον καθρέφτη, μια βροχή από άντρες με ομπρέλες και ντυμένοι με το κοστουμί του προπολεμικού υπάλληλου σε μια συνηθισμένη γκρίζα συνοικία, παπούτσια που έχουν δάκτυλα, βράχοι που πετούν σαν σύννεφα, δωμάτια που έχουν για τοίχο τον ουρανό. Χρησιμοποιεί με τον ίδιο ανατρεπτικό τρόπο τις λέξεις, είτε στους τίτλους των έργων του είτε στις λεζάντες που ενσωματώνει στους πίνακες του, όπως στην περίπτωση που κάτω από την εικόνα μια πίπας γράφει «Αυτό δεν είναι μια πίπα».

Οι συνθέσεις με αντικείμενα είναι μια τρίτη στρατηγική που εφαρμόζουν οι σουρεαλιστές, μια ιδέα

που έρχεται κατευθείαν από τα αντικείμενα του Ντουσάμπ, αλλά και από τα γραφτά του Μπρετόν πως μια τυχαία συνάντηση δύο διαφορετικών αντικειμένων μπορεί να ξυπνήσει μέσα μας ένα νέο, εντελώς διαφορετικό νόημα. Το τηλέφωνο – αστακός του Νταλί ή το σίδερο ρούχων με τα καρφιά του **Μαν Ραίη** είναι δύο παραδείγματα αυτής της προσέγγισης. Το ίδιο και το «Γούνινο Πρόγευμα» της Μέρνιθ Οππενχάϊμ, μια από τις λίγες γυναίκες που ανήκαν στο Σουρεαλιστικό

κίνημα. Σε αυτό η απαλή και ευχάριστη υφή της γούνας έρχεται σε αντίθεση και με την γυαλιστερή, κρύα επιφάνεια της πορσελάνης αλλά και της εν δυνάμει πολύ άσχημης αίσθησης που θα προκληθεί εάν πραγματικά κάποτε το φλυτζάνι χρησιμοποιηθεί για τσαϊ.

Τέλος δεν πρέπει να παραγνωριστεί η επίδραση του Σουρεαλισμού στον κινηματογράφο, όχι μόνο με τα έργα του Λουί Μπουνιουέλ αλλά και στον εμπορικό κινηματογράφο, όπως στον Άλφρεντ Χίτσκοκ (για τον ο οποίος ο Νταλί σχεδίασε μια σκηνή ονείρου σε ένα έργο του), τον Ντζίβιντ Λιντς, πολλούς σκηνοθέτες κινουμένων σχεδίων και άλλους.